

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ШИНКАРЬОВ ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.24

**АРЕШТ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ**

**Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ТРУБНИКОВ Василь Михайлович,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін,
заступник декана юридичного факультету з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ГРИЦУК Віктор Климович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
проректор з наукової роботи;

кандидат юридичних наук, доцент
ДЕНИСОВ Сергій Федорович,
Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
начальник кафедри кримінального права та кримінології.

Провідна установа: Київський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права
(м. Київ).

Захист відбудеться "16" лютого 2007 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14 (зал засідань юридичного факультету, ауд. г-409).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано "16" січня 2007 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З проголошенням незалежності України розпочався процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави. Становлення та розбудова державності привели до докорінного реформування політичної, економічної та правової системи країни. Правова реформа зумовила відповідну зміну кримінального законодавства України. Необхідність комплексного підходу до боротьби зі злочинністю окреслила новий підхід до системи покарань. Такий підхід проявився у спрямуванні закону на посилення диференціації та індивідуалізації покарання, що, у свою чергу, привело до введення у систему покарань нових його видів: обмеження волі, арешту та ін. Поява нових, досі ще комплексно не досліджених покарань, потребує їх осмислення та аналізу, що дозволить зробити їх ефективними засобами боротьби зі злочинністю.

Незважаючи на те, що дослідженню покарання як інституту кримінального права приділяли увагу такі вчені як: Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, М.О. Беляєв, С.А. Велієв, І.М. Гальперін, І.М. Даньшин, О.І. Зубков, В.І. Зубкова, І.І. Карпець, Г.О. Кригер, С.Ф. Мілюков, О.С. Міхлін, О.Ф. Міцкевич, І.С. Ной, С.В. Полубинська, О.Д. Соловійов, М.М. Становський, М.О. Стручков, В.М. Трубников, В.З. Фетисов, М.Д. Шаргородський, І.В. Шмаров, – питання дослідження арешту як виду покарання проводилося тільки на етапі постановки проблеми та не знайшло комплексного висвітлення у наукових роботах в Україні.

Означені фактори зумовили актуальність теми пропонованого дослідження.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25.12.2000 р. (за № 1376); Концепції Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2007 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.03.2006 року (за № 116-р); Основних напрямків наукової діяльності кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНПУ імені Г.С. Сковороди на 2005-2006 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне теоретичне осмислення арешту як виду кримінального покарання, науковий аналіз проблем його законодавчого регулювання та особливостей виконання та відбування.

Мета передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити історію становлення та розвитку арешту як виду кримінального покарання в Україні, особливості його застосування в зарубіжних країнах;
- проаналізувати чинне кримінальне та кримінально-виконавче законодавство для виявлення особливостей і закономірностей застосування арешту;

- визначити специфічні ознаки арешту, проаналізувати його поняття, зміст, правову природу та місце у системі покарань;
- дослідити судову практику призначення арешту;
- проаналізувати порядок і умови виконання та відбування арешту;
- розробити пропозиції з удосконалення чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України у сфері питань, пов'язаних із правовим регулюванням арешту, його призначенням та виконанням.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при установленні, призначенні, виконанні та відбуванні кримінального покарання у виді арешту.

Предметом дисертаційного дослідження є арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування.

Методи дослідження. Базовою основою дисертаційного дослідження є загальнонауковий діалектичний метод пізнання дійсності, який дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту та юридичної форми, здійснювати системний аналіз кримінально-правових і кримінально-виконавчих правових норм.

У дисертації застосовуються наукові методи пізнання: історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний та ін. Зокрема, історичний метод дозволив дослідити історію становлення та розвитку покарання у виді арешту. Системно-структурний метод застосовувався для вивчення об'єкта як у цілісності його структури, так і його складових. Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу особливостей нормативного закріплення та практичного застосування арешту як виду кримінального покарання в зарубіжних країнах. Використання логіко-юридичного методу дозволило довести необхідність удосконалення норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства з питань законодавчої регламентації порядку застосування арешту як виду кримінального покарання.

Теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних вчених минулого та сучасності з кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права. **Емпіричною базою дослідження** є матеріали 269 кримінальних справ, які були вивчені дисертантом у місцевих судах м. Харкова; окремі узагальнення судової практики, які проводилися Верховним Судом України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що пропонована робота є першим в Україні комплексним дослідженням кримінального покарання у виді арешту.

Найбільш важливими з числа теоретичних положень, висновків і практичних пропозицій, що сформульовані у дисертації та виносяться на захист, є такі:

- 1) *вперше*:

- у теорії кримінального права аргументовано, що введення арешту до національної системи покарань відповідає історично усталеним кримінально-правовим традиціям та тенденціям розвитку системи кримінальних покарань у світі;

- на теоретичному рівні визначено специфічні ознаки арешту та запропоноване авторське визначення поняття арешту в широкому та вузькому значенні;

- визначені ознаки, що відрізняють арешт від покарання у виді позбавлення волі;

- здійснено науковий аналіз загальних засад та практики призначення арешту;

- проаналізовано порядок і умови виконання та відбування покарання у виді арешту;

- аргументовано обов'язковість застосування до арешту прогресивної системи відбування покарання;

2) *удосконалено:*

- теоретичні розробки щодо визначення місця арешту у системі покарань;

- рекомендації щодо призначення арешту;

3) *набули подальшого розвитку:*

- теоретичний аналіз ознак покарання;

- наукові розробки щодо визначення правової природи арешту;

- теоретичний аналіз принципів призначення покарання.

На підставі викладеного сформульовано і обґрунтовано авторські пропозиції щодо удосконалення кримінального та кримінально-виконавчого законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані: *у науковій сфері* – для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем застосування кримінального покарання у виді арешту в Україні; *у правотворчості* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання застосування покарання у виді арешту; *у правозастосуванні* – при призначенні судами покарання у виді арешту, його виконанні в установах виконання покарань; *у навчальному процесі* – при викладанні курсу Загальної частини кримінального права, кримінально-виконавчого права, підготовці підручників і навчальних посібників з означених курсів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація була виконана та обговорена на кафедрі кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Основні положення і висновки дисертації знайшли відображення в чотирьох опублікованих доповідях і повідомленнях, зроблених на наукових конференціях: “Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку” (Харків, 2004); “Другі юридичні читання”

(Київ, 2005); “Девіантна поведінка неповнолітніх: проблеми, пошуки, рішення” (Харків, 2006); “Актуальні питання реформування правової системи України” (Луцьк, 2006).

Теоретичні висновки наукової роботи використовувалися у навчальному процесі під час проведення практичних занять з кримінального та кримінально-виконавчого права на юридичному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені в семи публікаціях, шість з яких опубліковані у фахових виданнях, що входять до затверджених ВАК України переліків наукових видань.

Структура дисертації обумовлена метою і складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 243 сторінки, з яких список використаних джерел – 27 сторінок (370 найменувань), додатки – 24 сторінки. Основний текст дисертації викладено на 191 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається її зв'язок з науковими планами та програмами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробація, структура дисертації.

Розділ 1 “Арешт як вид кримінального покарання: становлення і розвиток” складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. “Історія становлення та розвитку арешту як виду кримінального покарання в Україні” присвячений аналізу генезису арешту як виду кримінального покарання. Автор проводить дослідження історії розвитку і становлення арешту з початку його застосування на території сучасної України. Такою відправною точкою застосування арешту дисертант вважає його появу у Військових артикулах Петра I, що відбулося після приєднання значної частини українських земель до Росії. У роботі подається аналіз історії розвитку арешту як виду кримінального покарання у царській Росії. Автор визначає, що арешт в часи Радянського Союзу фактично було замінено на короткострокове позбавлення волі, розвиток якого аналізується у дисертації. Окрема увага у підрозділі 1.1. присвячується обставинам, які обумовили реставрацію арешту у системі покарань, яка була закріплена Кримінальним кодексом України 2001 року.

У **підрозділі 1.2. “Арешт у кримінальному законодавстві зарубіжних країн”** автор доводить, що уведення арешту до системи національного законодавства відповідає

тенденціям розвитку законодавства про покарання в інших країнах. У цьому підрозділі також розкриваються особливості застосування покарання у виді арешту в деяких країнах світу, а саме: Білорусі, Грузії, Іспанії, Латвії, Литві, Киргизії, Китаї, Росії.

У підрозділі 1.3. **“Поняття та особливості змісту покарання у виді арешту, його правова природа”** дисертант пропонує теоретичне поняття арешту в широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні арешт характеризується за ознаками, які властиві усім видам покарань, тобто: є заходом державного примусу; призначається: від імені держави і виключно вироком суду; тій особі, яка визнана винною у вчиненні злочину; за вчинення саме злочину; полягає у передбаченому КК обмеженні прав і свобод засудженого (причому автор вважає, що вказану ознаку необхідно розглядати виключно у ракурсі правового статусу засудженого); тягне за собою судимість. Арешт у вузькому значенні характеризується за такими специфічними ознаками, як: особливості змісту (лімітація волі, що здійснюється шляхом пригнічення рефлексу особистої свободи у засудженого за допомогою його фізичної ізоляції); спеціально встановлене місце відбування (арештний дім); режим підвищеної суворості (який проявляється у значній кількості правообмежень, навіть у порівнянні з найсуворішим видом покарання – позбавленням волі); короткочасний строк покарання.

Теоретичний аналіз загальних та специфічних ознак арешту та виявлення ознак, які відрізняють арешт від покарання у виді позбавлення волі (різні установи відбування означених покарань; різний режим; різні тактичні цілі; арешт та позбавлення волі передбачені за вчинення злочинів різної тяжкості; різне коло осіб, до яких повинні застосовуватися арешт та позбавлення волі), дозволяють дисертанту зробити висновок про те, що арешт є окремим та самостійним видом покарання, яке повинно займати власне місце у системі покарань.

У підрозділі 1.4. **“Місце арешту в системі кримінальних покарань України”** автор визначає місце, яке повинен посідати арешт у чинній системі покарань. Для визначення суворості окремого виду покарання пропонується використовувати два критерії: строк, на який може бути призначено вид покарання, та суворість режиму його виконання та відбування. На думку дисертанта, суворість режиму при визначенні місця покарання у системі покарань має вирішальне значення. Автор доводить, що оскільки арешт є покаранням із підвищеним рівнем суворості режиму та пов'язаним із фізичною ізоляцією засудженої особи від суспільства, то він є суворішим за обмеження волі.

Розділ 2 “Особливості призначення покарання у виді арешту” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. **“Принципи призначення покарання у виді арешту”** автор приєднується до позиції вчених, на думку яких означені принципи є самостійною кримінально-правовою категорією (М. І. Бажанов, С. А. Велієв) і застосовуються разом із

загальними засадами призначення покарання. Арешт як вид кримінального покарання повинен призначатися з обов'язковим дотриманням принципів призначення покарання, а саме: принципу законності, принципу справедливості, принципу рівності перед законом, принципу економії кримінальної репресії, принципу відповідності призначеного покарання суспільній небезпечності вчиненого злочину, принципу індивідуалізації призначення покарання, принципу гуманізму призначення покарання.

У підрозділі 2.2. **“Загальні засади призначення покарання у виді арешту”** розглядається порядок призначення даного виду покарання відповідно до загальних засад призначення покарання.

У роботі проводиться аналіз санкцій статей, у яких арешт передбачено як вид покарання. Санкції, що містять арешт, об'єднуються автором у такі групи: а) санкції, у яких вказується лише максимальний строк, на який може бути призначений арешт (нижча межа відповідно встановлюється ч. 1 ст. 60 КК – 1 місяць). У свою чергу ця група розподіляється на дві підгрупи: санкції, які передбачають можливість призначення арешту у максимальному його розмірі, що встановлений ч. 1 ст. 60 КК – шість місяців (мінімальний можливий строк у санкції не встановлюється, а визначається ч. 1 ст. 60 КК – 1 місяць); санкції, за якими неможливе призначення арешту на максимальний строк, встановлений ч. 1 ст. 60, замість того в санкції встановлюється граничний строк 3 місяці (мінімальний строк – 1 місяць визначається ч. 1 ст. 60 КК); б) санкції, відповідно до яких арешт може призначатися на строк від 3 до 6 місяців.

Особлива увага у підрозділі 2.2. приділяється аналізу норм Загальної частини КК, які враховуються при призначенні арешту. Визначається, що одним із ключових моментів для застосування покарання є обчислення його строків. Дисертант приходять до висновку, що арешт є єдиним видом покарання в Україні, строк якого може обчислюватися днями (у випадку призначення його неповнолітнім відповідно до ст. 101 КК). Але чинним законодавством у ст. 73 КК це не враховується. Окрім того, у ст. ст. 72, 73 КК вимірником обчислення строку покарання меншим за місяць є “день” (при заміні або складанні покарань, а також у разі зарахування попереднього ув'язнення), це не узгоджується з тим, що при призначенні арешту неповнолітнім відповідно до ст. 101 КК вимірником є “доба”. Дисертант вважає вимірник “доба” більш вдалим та коректним, що обумовлює його введення до чинного законодавства.

При окресленні груп осіб, яким не може бути призначено покарання у виді арешту, цілком слушною вважається нормативна заборона застосування арешту щодо осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років. Але на погляд дисертанта, необґрунтовано відсутня нормативна заборона призначення

арешту самотнім чоловікам, які мають дітей віком до семи років. У роботі робиться висновок, що арешт не повинен застосовуватися до такої категорії осіб.

Аналіз практики призначення арешту показує, що одними з найчастіше застосовуваних норм Загальної частини КК при призначенні арешту є норми, які визначають порядок зарахування строку попереднього ув'язнення та звільнення від покарання та його відбування.

У роботі відзначається, що арешт як вид кримінального покарання повинен призначатися за злочини невеликої або середньої тяжкості, що цілком обумовлено як його строком, так і режимом його виконання та відбування.

На думку дисертанта, при обранні судом такого виду покарання як арешт, на чільне місце повинна виходити оцінка особи винного. На підставі результатів дослідження практики призначення арешту автор пропонує рекомендації щодо кола осіб, яким арешт бажано призначати. Арешт рекомендується призначати: особам, які засуджені вперше, але характеризуються негативно; особам, які були засуджені раніше і арешт є найсуворішим покаранням, що вказане у санкції статті; особам, які не здатні відбути покарання, не пов'язане із фізичною ізоляцією від суспільства, або схильні ухилятися від нього.

Дослідження практики призначення арешту доводить, що великого значення та розповсюдження набуває урахування пом'якшуючих та обтяжуючих обставин при призначенні цього покарання.

У підрозділі 2.2. також розглядаються цілі покарання, що повинні бути досягнутими при призначенні покарання та аргументується здатність арешту забезпечити досягнення вказаних цілей.

Важливе практичне значення при призначенні арешту, на думку автора, має можливість застосування ст. 69 КК до осіб, засуджених за вчинення злочинів невеликої тяжкості. Практика засвідчує, що непередбачення цією статтею можливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за вчинення злочинів невеликої тяжкості, значно обмежує індивідуалізацію кримінального покарання. Тому автор приєднується до позиції вчених, які вважають за можливе застосування інституту призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, і відносно випадків призначення покарання за вчинення злочинів невеликої тяжкості.

У цьому підрозділі дисертант також аналізує інститути призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків та їх застосування при призначенні арешту.

Розділ 3. “Порядок та умови виконання і відбування покарання у виді арешту” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. **“Направлення засуджених до арешту до місця відбування покарання. Розподіл та роздільне утримання засуджених до арешту”** автор робить

висновок, що порядок направлення засуджених до арешту до місця відбування покарання є нормативно не врегульованим і тому спостерігається вимушене застосування правових норм, які регулюють направлення до місця відбування покарання засуджених до позбавлення волі.

Саме тому пропонується внести зміни до чинного законодавства, які б чітко визначили порядок направлення засудженого для відбування покарання у виді арешту. Автор вважає, що засуджений повинен бути направлений до арештного дому протягом десяти днів з дня набрання вироком законної сили. Протягом цього періоду (у зв'язку із зміною правового статусу особи) засудженому повинно надаватися короткострокове побачення із близькими родичами.

У підрозділі також аналізується порядок поміщення засудженої до арешту особи до установи виконання покарань і особливості роздільного тримання засуджених до означеного виду покарання. Роздільне тримання засуджених до арешту здійснюється: а) за ознакою статі – з триманням чоловіків окремо від жінок; б) за ознакою віку – з триманням окремо дорослих та неповнолітніх; в) за ознакою наявності факту попереднього притягнення до кримінальної відповідальності та фактом відбування покарання у місцях позбавлення волі; г) за ознакою минулого працевлаштування; д) за ознакою наявності або відсутності українського громадянства.

Автор переосмислює поняття “місця позбавлення волі” (яке застосовується законодавцем у ч. 1 ст. 51 Кримінально-виконавчого кодексу) і вважає його недосконалим; замість цього пропонується ввести поняття “місця фізичної ізоляції від суспільства”. До таких місць слід віднести: виправні центри, арештні доми, гауптвахти, дисциплінарні батальйони; виправні та виховні колонії. Заміна такого поняття у КВК обумовлює і внесення змін до ст. 393 КК, у назві якої автор пропонує зробити також заміну означених двох понять.

Вважається за необхідне внести зміни до КВК про те, що окремо від інших засуджених до арешту повинні відбувати покарання особи, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах.

У підрозділі 3.2. “Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених до арешту” автор пропонує теоретичне поняття режиму арешту – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; зміну умов тримання засуджених. При розгляді режиму арешту проводиться також аналіз елементів та заходів забезпечення режиму. Аналізуються основні права та обов'язки засуджених до арешту.

У роботі констатується, що незалучення засуджених до арешту до праці може негативно вплинути на досягнення цілей покарання. Вважається, що необхідно та цілком можливо засуджених до арешту залучати до оплачуваної праці, яка є одним з основних засобів виправлення.

У підрозділі проводиться також і аналіз соціально-виховної роботи із засудженими до арешту.

У підрозділі 3.3. **“Особливості застосування прогресивної системи при відбуванні покарання у виді арешту”** автор доводить необхідність застосування прогресивної системи виконання і відбування покарання до арешту. Автор пропонує зміну чинного законодавства, за якої стало б можливим здійснювати змінення умов тримання (застосування прогресивної системи) засуджених до арешту. Для цього слід впровадити порядок переведення засудженого в межах одного арештного дому з однієї його структурної одиниці до іншої залежно від поведінки засудженого під час відбування арешту. Пропонується створення двох відділень, у яких би утримувалися засуджені до арешту. У відділенні ресоціалізації повинні утримуватися засуджені до арешту строком, принаймні, не меншим за три місяці. Саме за такий строк, на думку дисертанта, можливо виявити ступінь виправлення засудженого як передумову до зміни умов його утримання. У відділеннях соціальної реабілітації засудженим повинні надаватися певні послаблення режиму утримання: надання права на побачення з близькими, телефонний дзвінок, дозвіл на використання більшої суми грошей на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби. Підставами для переведення з відділення ресоціалізації до відділення соціальної реабілітації можуть стати формальна та матеріальна підстави. Формальна – проявляється в тому, що засуджений до арешту повинен відбути три місяці з призначеного йому строку. Матеріальною підставою є становлення засудженого на шлях виправлення.

Виявлені автором недоліки чинного законодавства приводять до висновку про необхідність прийняття окремого нормативно-правового акту щодо виконання та відбування арешту.

ВИСНОВКИ

1. Введення арешту до системи національного законодавства як виду кримінального покарання зумовлено історичними процесами розвитку українського суспільства та відповідає тенденціям розвитку міжнародного законодавства про покарання.

2. Арешт має певні ознаки, характерні йому, як і будь-якому іншому виду покарання. До таких ознак можна віднести те, що арешт: є заходом державного примусу; призначається

від імені держави і виключно вироком суду; призначається тій особі, яка визнана винною у вчиненні злочину; призначається за вчинення саме злочину; полягає у передбаченому КК обмеженні прав і свобод засудженого (вказану ознаку необхідно розглядати через призму правового статусу засудженого); тягне за собою судимість.

Наявність загальних ознак покарання дає можливість визначення поняття арешту у широкому значенні: “Арешт є заходом державного примусу, що застосовується за обвинувальним вироком суду до особи, винної у вчиненні злочину, і полягає у встановленні для неї в процесі виконання та відбування покарання специфічного правового статусу (обов’язків, прав (їх обмежень) та законних інтересів)”.

Окрім загальних ознак покарання, арешту характерні і специфічні ознаки, які у власній єдності характеризують цей вид покарання. До таких ознак слід відносити: особливості змісту; спеціально встановлене місце відбування (арештний дім); режим підвищеної суворості; короткочасність цього покарання. Теоретичний аналіз специфічних ознак арешту дозволяє дати визначення поняття арешту як виду покарання у вузькому значенні слова: “Під арештом необхідно розуміти вид кримінального покарання, передбачений Кримінальним кодексом України, який полягає у короткочасному триманні засудженого в специфічній установі виконання покарань – арештному домі в умовах фізичної ізоляції та режимних умовах підвищеної суворості”.

3. Дослідження арешту дозволяє зробити висновок, що він є окремим та самостійним видом покарання. Арешт необхідно розглядати як покарання змістовно схоже із позбавленням волі, поєднане з ним за змістом, але яке відрізняється від нього за такими ознаками: різними місцями виконання і відбування означених покарань; різними режимами (арешту характерний режим підвищеної суворості); різними тактичними цілями; різним ступенем тяжкості злочинів, за вчинення яких ці покарання передбачені; різним колом осіб, яким ці покарання рекомендовано призначати.

4. Переосмислення місця арешту в системі покарань привело до висновку, що арешт є більш суворим покаранням, ніж обмеження волі, а тому повинен бути переміщений у цій системі ближче до позбавлення волі, оскільки він наближений до нього як за змістом, так і за суворістю.

5. Арешт, як і будь-яке інше покарання, повинен призначатися відповідно до принципів і загальних засад призначення покарання. Принципи призначення покарання є самостійною кримінально-правовою категорією і не ототожнюються із загальними засадами призначення покарання.

6. Теоретично доведено вірність законодавчої заборони застосування арешту до неповнолітніх у віці до 18 років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи

років. Оскільки визнано і доведено рівність чоловіка та жінки у батьківському піклуванні за дитиною, то ч. 3 ст. 60 КК потребує змін у частині заборони застосування арешту і до самотніх батьків, які мають дітей віком до семи років.

7. Доведено, що арешт є покаранням, строк якого може обчислюватися добами. У разі заміни або складання покарань, а також при зарахуванні строку попереднього ув'язнення замість вимірника “день” повинен використовуватися більш вдалий вимірник “доба”. Це обумовлює відповідні зміни у ст.ст. 72 та 73 КК.

8. Теоретичний аналіз та дослідження судової практики довели, що арешт повинен призначатися за злочини невеликої та середньої тяжкості.

9. Результати дослідження практики призначення арешту приводять до висновку, що арешт може бути рекомендовано призначати таким категоріям: особам, які засуджені вперше, але характеризуються негативно; особам, які були засуджені раніше і арешт є найсуворішим покаранням, що вказане у санкції статті; особам, які не здатні відбутися покарання не пов'язане із фізичною ізоляцією від суспільства, або схильні ухилятися від нього.

10. Доведена необхідність внесення змін до ст. 69 КК України для того, щоб арешт як покарання, що призначається за злочини невеликої тяжкості, могло бути заміненим на інше, більш м'яке покарання.

11. Дослідження практики призначення покарання у виді арешту судами м. Харкова виявило окремі недоліки у застосуванні цього покарання: судді вважають арешт позбавленням волі; у вироках невірно зазначається місце його відбування; застосовується звільнення від відбування арешту з випробуванням; арешт призначається з неіснуючою нині метою перевиховання засудженого; відбувається призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено у законі, при наявності сукупності злочинів, що протирічить позиції Верховного Суду України; суди надмірно застосовують взяття під варту у справах про злочини невеликої тяжкості, незважаючи на те, що це повинно відбуватися у виключних випадках.

12. Недоліком чинного КВК може бути визнано відсутність правової регламентації направлення засудженого до арешту для відбування покарання в арештний дім. У зв'язку з цим пропонується доповнити ст. 50 КВК України частиною третьою, де зазначити порядок направлення засудженого до арешту до арештного дому.

13. Теоретичний аналіз показує недосконалість поняття “місця позбавлення волі” (ст. 51 КВК) у зв'язку з чим пропонується введення поняття “місця фізичної ізоляції від суспільства”. До цих місць слід віднести такі УВП: виправний центр; арештний дім (на даний момент окрема дільниця слідчого ізолятора); гауптвахта (при відбуванні арешту військовослужбовцями); дисциплінарний батальйон; виправні та виховні колонії. Засуджені, які раніше відбували покарання у місцях фізичної ізоляції від суспільства повинні триматися

окремо від інших засуджених. Вважається також, що окремо від інших повинні триматися засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах.

14. Арешт як вид кримінального покарання, повинен характеризуватися наявністю прогресивної системи відбування покарання, яка дозволяє втілити принцип індивідуалізації кримінального покарання. У зв'язку з цим запропоновано створення відповідних структурних одиниць в арештних домах, в яких буде відбуватися зміна умов утримання засуджених (дільниця ресоціалізації та дільниця соціальної реабілітації). Підставами для зміни умов тримання є формальна (відбуття принаймні трьохмісячного строку) та матеріальна (становлення засудженого на шлях виправлення) підстави.

15. У порядку *de lege ferenda* буде доцільним:

- ураховуючи специфічні ознаки арешту, внести як доповнення до ст. 60 КК України вказівку про місце відбування арешту: "Покарання у виді арешту полягає у триманні засудженого в ... арештних домах"; уточнити у ст. 60 КК формулювання умов, у яких повинен відбуватися арешт: "Арешт полягає у триманні засудженого в умовах фізичної ізоляції..."; доповнити ч. 3 ст. 60 КК вказівкою на те, що арешт не може бути застосований до самотніх чоловіків, які мають на власному утриманні дітей віком до семи років, і викласти ч. 3 ст. 60 КК у такій редакції: "Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок, жінок та самотніх чоловіків, які мають дітей віком до семи років".

Поєднуючи всі зауваження щодо ст. 60 КК України, необхідно змінити редакцію цієї норми:

"1. Покарання у виді арешту полягає у короткочасному триманні засудженого в арештному домі в умовах фізичної ізоляції та режимних умовах підвищеної суворості на строк від одного до шести місяців.

2. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті.

3. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок, жінок та самотніх чоловіків, які мають дітей віком до семи років";

- у зв'язку з тим, що відносна суворість арешту є більшою, ніж при обмеженні волі, поміняти місцями обмеження волі та арешт у системі кримінальних покарань України, тобто, обмеження волі, як менш суворе покарання, повинно передувати арешту.

Відповідно, система покарань, наведена у ст. 51 КК України "Види покарань", буде виглядати таким чином:

штраф;

позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

громадські роботи;
виправні роботи;
службові обмеження для військовослужбовців;
конфіскація майна;
обмеження волі;
арешт;
тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
позбавлення волі на певний строк;
довічне позбавлення волі.

- змінити підставу обчислення строків покарання у ст. 73 КК “Обчислення строків покарання” з “днів” на “добы” і викласти статтю у такій редакції: “Строки покарання обчислюються відповідно в роках, місяцях, добах (у випадку призначення покарання у виді арешту) та годинах. При заміні або складанні покарань, а також у разі зарахування попереднього ув’язнення допускається обчислення строків покарання у добах”.

- визначити порядок та строки направлення засудженого до арештного дому для відбування покарання і викласти ст. 50 КВК у такій редакції: “Засуджені до арешту направляються до арештного дому не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами”.

- для уточнення понять у ч. 1 ст. 51 КВК України здійснити заміну поняття “місця позбавлення волі” на поняття “місця фізичної ізоляції від суспільства”, а також доповнити цю статтю вказівкою на те, що засуджені, які раніше працювали у суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах, тримаються окремо від інших засуджених.

Поєднуючи зауваження щодо ч.1 ст. 51 КВК України, пропонуємо викласти її у такій редакції: “Засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах фізичної ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх, осіб, які раніше відбували покарання у місцях фізичної ізоляції від суспільства та осіб, які раніше працювали у суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах”.

- пропонується викласти назву ст. 393 КК України в такій редакції: “Стаття 393. Втеча з місця відбування покарання, пов’язаного із фізичною ізоляцією від суспільства, або з-під варті”.

- доповнити діючий КВК України статтею 51-1 “Зміна умов тримання засуджених до арешту” у наступній редакції:

“Залежно від поведінки засудженого умови відбування покарання у виді арешту можуть змінюватися в межах одного арештного дому.

Засуджені, які стали на шлях виправлення та відбули три місяці строку покарання, можуть бути переведені із відділення ресоціалізації до відділення соціальної реабілітації.

Засудженим, які відбувають покарання у виді арешту у відділенні соціальної реабілітації, додатково дозволяється:

- одне побачення з родичами на місяць;
- одна розмова з близькими по телефону часом до 5 хвилин на місяць;
- витратити на місяць гроші в сумі до 90 відсотків від мінімальної заробітної плати для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби”.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шинкарьов Ю.В. Обумовленість введення арешту до сучасної системи покарань України // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Зб. наук. праць. – Х.: АПНУ вид-во “Право”, 2004. – Вип. 7. – С. 203–208.

2. Шинкарьов Ю.В. Короткострокове позбавлення волі як історичний етап становлення арешту у системі покарань України // Зб. наук. праць Харківського національного пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Сер. Право. – Харків, 2004. – Вип. 4. – С. 131–137.

3. Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання за часів царату // Зб. наук. праць Харківського національного пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Сер. Право. – Харків, 2005. – Вип. 5. – С. 125–132.

4. Шинкарьов Ю.В. Щодо класифікації покарань у кримінально-виконавчому кодексі України // Вісник національного ун-ту внутрішніх справ. – Харків, 2005. – Вип. 30. – С. 116–121.

5. Шинкарьов Ю.В. Відповідність введення кримінального покарання у виді арешту до національного законодавства тенденціям розвитку системи кримінальних покарань у світі // “Актуальні проблеми політики”. Зб. наук. праць. – Одеса: Фенікс, 2006. – Вип. 28. – С. 460–462.

6. Шинкарьов Ю.В. Поняття арешту як виду кримінального покарання // Зб. наук. праць Харківського національного пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Сер. Право. – Харків, 2005. – Вип. 6. – С. 113–120.

7. Шинкарьов Ю.В. Окремі особливості притягнення до праці засуджених до арешту // Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна. – “Громадянське суспільство”. – 2006. – № 735. – С. 96–99.

8. Шинкарьов Ю.В. Щодо соціальної обумовленості становлення покарання у виді арешту // *Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку*: Зб. наук. праць. – Х.: Вид-во національного ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 67–69.

9. Шинкарьов Ю.В. Особливості призначення покарання у виді арешту // *Другі юридичні читання*. Зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. Національний пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. Київськ. ун-т права, громадська організація “Феміда”. – Київ. – 18 травня 2005. – С. 288–290.

10. Шинкарьов Ю.В. Особливості призначення кримінального покарання у виді арешту неповнолітніх в Україні // *Девіантна поведінка неповнолітніх: проблеми, пошуки, рішення*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – С. 224–228.

11. Шинкарьов Ю.В. Щодо поняття “суворість” кримінального покарання // *Актуальні питання реформування правової системи України*: Зб. наук. ст. за матеріалами III міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. Т.Д. Климчик, І.М. Якушев. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2006. – Т. 2. – С. 255–257.

АНОТАЦІЯ

Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2007.

У дисертації досліджується арешт як вид кримінального покарання, особливості його нормативної регламентації, призначення, виконання та відбування. Аналізується історія виникнення цього покарання на теренах України, особливості його правового регулювання за часів царату, перетворення його на короткострокове позбавлення волі та реставрація у чинній системі покарань. У дисертаційному дослідженні здійснюється аналіз законодавства інших країн з правового регулювання арешту як виду кримінального покарання. Розкриваються загальні та специфічні ознаки арешту як виду покарання, сформульоване теоретичне поняття арешту в широкому та вузькому значенні. Визначається місце арешту у системі покарань.

У дисертації досліджується порядок та особливості призначення кримінального покарання у виді арешту, здійснюється аналіз порядку його виконання та відбування.

На підставі проведеного дослідження сформульовано ряд теоретичних висновків та пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України.

Ключові слова: арешт, вид покарання, система покарань, призначення покарання, виконання і відбування покарання, арештний дім.

АННОТАЦІЯ

Шинкарёв Ю.В. Арешт как вид уголовного наказания и особенности правового регулирования его исполнения и отбывания. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов. – 2007.

В диссертации исследуется арешт как вид уголовного наказания. Автор изучает историю возникновения и развития этого наказания в Украине. В работе проводится анализ уголовного и уголовно-исполнительного законодательства зарубежных стран, которое осуществляет правовую регламентацию такого уголовного наказания, как арешт. На основании изучения истории становления и развития арешта в национальном законодательстве, а также тенденций развития уголовного и уголовно-исполнительного законодательства в отношении арешта в зарубежных странах, автор делает вывод о закономерности и обусловленности введения арешта в современную систему наказаний Украины.

В результате исследования арешта автор выделяет его основные признаки как вида уголовного наказания, что позволило сформулировать понятие арешта в широком смысле. Выделение и анализ специфических признаков арешта (т.е. характерных в своей совокупности только этому виду наказания) позволило автору сформулировать понятие арешта в узком смысле.

Автор подчеркивает, что арешт является самостоятельным видом уголовного наказания и не тождественен лишению свободы.

В работе рассматривается вопрос о месте арешта в действующей системе наказаний Украины. Автор анализирует понятие строгости наказания и считает, что данная категория должна определяться с помощью двух критериев: срока и строгости режима конкретного наказания. При анализе строгости арешта автор приходит к выводу, что последний является более строгим видом наказания, чем ограничение свободы, и должен быть перемещен в системе наказаний и приближен к лишению свободы, как наиболее строгому наказанию.

В диссертации исследуется порядок и особенности назначения арешта. Автор отмечает, что арешт должен назначаться с точным соблюдением как общих начал назначения наказания, так и принципов назначения наказания. Последние, согласно позиции автора, являются

самостоятельной уголовно-правовой категорией и не должны отождествляться с общими началами назначения наказания.

При рассмотрении санкций статей Особенной части УК, в которых арест содержится в качестве наказания, автор классифицирует данные санкции в зависимости от срока, на который может быть назначен арест.

Автор подчеркивает, что вполне оправдано нормативное запрещение назначения ареста несовершеннолетним в возрасте до 16 лет, беременным женщинам и женщинам, которые имеют детей в возрасте до семи лет. Однако, по мнению диссертанта, арест также не должен применяться и к одиноким мужчинам, которые имеют на своем иждивении детей до семи лет. Далее в работе отмечается, что арест является единственным наказанием, срок которого может исчисляться сутками. Автор считает, что в качестве единицы исчисления срока наказания необходимо нормативно ввести понятие “сутки”, заменив несовершеннолетнее понятие “день”, которое встречается в уголовном законе.

Проанализировав судебную практику назначения ареста, автор делает вывод, что данный вид наказания следует назначать следующим группам осужденных: лицам ранее не судимым, однако характеризующимся негативно; лицам, судимым ранее, в случае, если арест является самым суровым наказанием, которое содержится в санкции статьи; лицам, которые не в состоянии понести наказание, не связанное с физической изоляцией от общества, либо склонным уклоняться от него.

При анализе порядка исполнения и отбывания ареста автор делает вывод, что наблюдается вынужденное применение в отношении осужденных к аресту значительного количества норм, которые регулируют порядок исполнения и отбывания наказания в виде лишения свободы. Автор считает, что это вызвано отсутствием специализированного нормативного акта, который бы регулировал исполнение и отбывание наказания в виде ареста.

Диссертантом обосновано, что применение прогрессивной системы исполнения и отбывания наказания по отношению к осужденным к аресту способно значительно улучшить процесс исправления осужденного. Автор объясняет это тем, что институт изменения условий отбывания наказания (“прогрессивная система”) является одним из важнейших средств исправления и ресоциализации осужденных.

На основании проведенного исследования сформулирован ряд теоретических выводов и высказаны предложения по усовершенствованию действующего уголовного и уголовно-исполнительного законодательства Украины.

Ключевые слова: арест, вид наказания, система наказаний, назначение наказания, исполнение и отбывание наказания, арестный дом.

SUMMARY

Shinkar'ov Y. V. Arrest as a form of criminal punishment and the peculiarities of legal regulation of its execution and serving. – Manuscript.

Dissertation applied for the scientific degree of candidate of law, speciality 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal-executive law. - The Franco Lviv national university, Lviv, 2007.

The dissertation is devoted to the research of arrest as a born of criminal punishment, the peculiarities of its standard regulation, prescription, execution and serving. The history of the rise of this punishment on the territory of Ukraine, the peculiarities of its legal regulation during tsars' times, its disappearance from the system of penalties in the Soviet Ukraine, its transformation in short-term imprisonment and restoration in the penalty system in force are analyzed.

The analysis of the other countries' legislation in legal regulation of arrest as a form of criminal punishment is carried out. General and specific signs of arrest as a form of punishment are examined. For the first time in the native criminal-law doctrine the specific signs of arrest are determined and the conception of arrest in the wide and narrow meaning is formulated in the present work. It's argued by the author that arrest is an independent form of criminal punishment. The order and the peculiarities of prescription of criminal punishment in the form of arrest are investigated in the dissertation.

On the basis of the conducted research a number of theoretical conclusions is formulated and some offers on the improvement of criminal – legal regulation of arrest as a form of criminal punishment and the peculiarities of legal regulation of its execution and serving.

Key words: arrest, the form of punishment, execution and serving of punishment, arrest house.

Підписано до друку 3.01.2007 р. Формат 60x90/16

Обсяг 0,9 авт.арк.

Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 125

Відповідальний за випуск Кундельський Г.Л.

Друк ПП Кундельський

79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 14

Тел.: 8 096 270 6287; 72 78 97